

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK

Északkelet-magyarországi személynevek a kései ómagyar korból

1. Az oklevelekben található tulajdonnévi szórványok fontos forrásai a magyar nyelvtörténetnek, azokban a korszakokban is, melyekben már más jellegű nyelvemlékek is rendelkezésünkre állnak. A kései ómagyar kor utolsó évszázada a szórványadatok felhasználásának szempontjából eléggé periferikus helyzetben van. A történeti Északkelet-Magyarország több mint száz oklevélben fellelhető személynévanyagának közreadása ezen a helyzeten kíván segíteni. Az alábbi forrásközlésben főként azokat a köznévi eredetű neveket mutatjuk be, melyek a családnevek kialakulásában a vizsgált korszakban és területen jellemző módon vettek részt.

2. Az adattár jellemzői és tartalma. – Az adatok területi elhelyezkedését a földrajzi meghatározás jelzi. Északkelet-Magyarország területén a legátfogóbb gyűjtés a Felső-Tisza-vidékhez kapcsolódik (főként Ugocsa, Szatmár és Szabolcs vármegyékhez), de találunk adatokat Abaúj, Zemplén, Bihar, kisebb számban Bereg, Ung, Közép-Szolnok és Máramaros megye területéről is. Az adattár időbeli határait 1401 és 1526 közé helyezhetjük, így a kései ómagyar kor utolsó egy és negyed évszázadának neveiről alkothatunk képet.

A korpusz önálló levéltári gyűjtésen alapul. A különböző forrásközlések (okmánytárak) adatait az eredeti oklevelek alapján tartalmazza.

E munka egyidejűleg több szempontot is érvényesíteni kíván: (1) a névalakokat adott személyekhez köti, emellett közli (2) az előfordulás helyét és (3) az adatolás idejét. E három tényező (személy, hely, idő) együttes megjelenítésének nehézségét növeli, hogy erre a megoldásra nem találunk példát a korábbi szakirodalomban. A CsnSz. sem tekinti feladatának az adatoknak egy adott személyhez és földrajzi egységhez (településhez) kötését, csupán a szigorú kronologikus sorrendet érvényesíti (a kritikára l. FEHÉRTÓI 1994: 433–4). Az alábbi közlésben mindhárom tényező együttes megjelenítését kíséreljük meg.

3. A szócikkek felépítése. – **A címszók.** – A címszók megválasztásánál mindenkor a legfontosabb szempont a használhatóság elvének figyelembevétele, ezért nyilván egyfajta egységesítés elkerülhetetlen a családnévadatok esetében is. A történeti szótárak általában a mai köznyelvet hívják segítségül (pl. TESz., EWUng., SZT., CsnSz.; másként: ÁSZt.). A családnévek esetében is célszerű a mai helyesírást követve a köznyelvhez igazított névalakhoz rendelni az adatokat. Nyilvánvaló, hogy pl. az *abanj* név az **Abonyi** címszó alá fog kerülni, mivel a családnév alapján szolgáló helynév mai neve és helyesírása *Abony*. A címszók kialakításához tehát a név eredetének tisztázása mindenképpen szükséges.

A előfordulás helye. – A szórványadatok esetében rendkívüli fontosságú a lokalizáció, hiszen csak így nyílik lehetőség bármilyen regionális következtetés levonására. Az oklevelek általában elárulják a névviselő személyek származási helyét. A jobbágyok esetében ez mindig egybeesik a lakóhellyel. A nemesek adatainak lokalizációja viszont jóval nehezebb, mert ez sokszor hiányzik a forrásokból, viszont a konkrét utalás helyett általában a névbe foglalva jelenik meg a nemesi család egyik birtoka. Ilyenkor a lokalizáció ehhez a településhez kötődik.

Az egy címszó alá rendelt személyek adatai a szócikkeken belül települések szerint rendeződnek, megtartva a belső kronologikus sorrendet. A településnevek *félkövér dőlt* szedéssel jelennek meg. A helynevek egységesítve, a mai helyesírás szerinti átírt alakjukban szerepelnek. (A közlés végén találjuk a településnevek pontos lokalizációs adatait.)

A személyek azonosítása. – Az összegyűjtött adatok feldolgozása során legnehezebb feladat a személyek azonosítása, azaz a családnéveknek a jelöltjüköz/jelöltjeikhez való kapcsolódása. Az elemzéshez fontos tudnunk, hogy egy név többször különböző változatokban, egy vagy több személy nevéként jelenik-e meg a forrásokban. Három szempontot jelölhetünk meg az azonosítás kritériumaként: idő, hely és társadalmi helyzet. Ezek segítségével nagy bizonyossággal azonosítani lehet egy személyt, de már kettő ismeretében is többé-kevésbé kizárható a különböző személyek adatainak összekapcsolása (KOROMPAY 1971: 27–34).

Azokban az esetekben, amikor egy személyre több adat is vonatkozik különböző időből, két lehetőség adódik: (1) Ha ugyanarról a településről van szó, akkor az adatok egy te-

lepülésen belül egy személyhez rendelve, kronologikus sorrendben jelennek meg. Például: **Nábrád 6.** 1451: Georgio *Balogh*, fam., jo. (DL. 55490), 1452: Georgio *Balogh* (DL. 14584), 1459: Georgio *balog* (DL. 55658/a), 1459: Georgio *Balog*, jo. (DL. 55658). (2) Ha különböző településről van szó, akkor megoldás lehet az utalás egy adott település alatt feltüntetett személyre. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha többletinformáció áll rendelkezésünkre, például konkrét adatunk van a jobbágy elköltözéséről. Önmagában az azonos név és a közeli időpont nem elégséges az azonosításhoz, pl. **Lelesz 3.** [1460–1480]: Anthonyus *azalos*, jo. (DL. 48185); **Semjén 1.** 1462: Anthonio *Azalos*, jo. (DL. 55719); 1462/1469: Anthonio *Azalos*, jo. (DL. 55899). Ilyen esetben kérdőjeles hivatkozás hívja fel a figyelmet az adatok közötti lehetséges kapcsolatra. További példák: **Döge 1.** [1445–1448]: Lucas *pocol*, jo. (DL. 81193); 1449: Lucas *pocol*, jo. (DL. 80968); **Kisvárdá 3.** 1453: Lucas *pochol*, jo. (DL. 80968) ?= Pokol 1.

Gyakran előfordul, hogy egy személy különböző néven többször is megjelenik a forrásokban. Ezekben az esetekben a név az adatoknak megfelelő szócikkbe kerül, de a közöttük lévő kapcsolatra kölesönösen közvetlen utalás történik (pl. **Túri** – [**Semjén**] **3.** [1468 u.]: Relicta Valentini *thuri*, jo. (DL. 55872) = Varga 34; **Varga** – [**Semjén**] **34.** 1468: Relicta Valentini *varga*, jo. (DL. 55872) = Túri 3). Ha a név latin alakban is megjelenik, a teljes hivatkozás szerepel az egyenlőségjel után (pl. **Domokos** – **Litke 1.** 1449: Anthonius *damochos*, jo. (DL. 81139) = [1445–1448]: Anthonius *Dominicy*, jo. (DL. 81193)). Több esetben lehetőség nyílik arra, hogy személyek közötti családi kapcsolatot is kimutassuk. Erre mindig a névadat után elhelyezett nyíl (→) utal.

A társadalmi helyzet jelölése. – A személyek azonosításának fontos kritériuma a társadalmi helyzet megállapítása. Névtani szempontú jelentősége abban áll, hogy ezáltal az egyes társadalmi rétegekhez tartozó nevek külön vizsgálhatók. A XV. századi oklevelekben már több-kevesebb sikerrel kideríthető egy-egy személy társadalmi helyzete. A különböző társadalmi kategóriákat a név utáni rövidítés jelzi (l. Rövidítések).

Rövidítések

arb. = arbiter 'királyi biztos, bíró'
 arm. = armentarius 'lóidomár, lovászmester'
 bec. = becéző
 can. = canonicus 'kanonok'
 cap. = capitaneus 'kapitány, várnagy'
 cast. = castellanus 'varnagyl'
 co. = comes 'ispán'
 csn. = családnev
 egyh. = egyházi
 ep. = episcopus 'püspök'
 fam. = familiaris 'familiaris'
 fam. no. = familiaris nobilis 'nemes familiaris'
 fam. ign. = familiaris ignobilis 'nemtelen familiaris'
 h. n. = hely nélkül

hn. = helynév
 hpal. = homo palatinus 'nádori ember'
 hr. = homo regius 'királyi ember'
 jo. = jobagionis 'jobbágy'
 jud. = iudex 'bíró'
 jud. cu. = iudex curiae 'országbíró'
 jud. no. = iudex nobilium 'szolgabíró'
 lib. = libertinus 'szabados'
 Mm: = más lehetséges motiváció
 mer. = mercenarius 'katona'
 mn. = melléknév
 ném. = német
 no. = nobilis 'nemes'
 not. = notarius 'jegyző'
 off. = officialis 'tisztartó'
 pal. = palatinus 'nádor'

patr. = patronimikum 'apanév'	szl. = szláv
pleb. = plebanus 'plebános, pap'	szlk. = szlovák
prep. = prepositus 'prépost'	szn. = személynév
pres. = presbiter 'pap'	v. archd. = vicearchidiaconus 'esperes'
proc. = procurator 'ügyvéd, prókátor'	vco. = vicecomes 'alispán'
r. = régi	vil. = világi
rom. = román	vm. = vármegye
rusz. = ruszin	voff. = viceofficialis 'altisztartó'

A források. – A források döntő többsége középkori oklevél, melyek kivétel nélkül a Magyar Országos Levéltár Mohács előtti Gyűjteményében található (OL. DL.), ezért a forráshivatkozások – kerek zárójelben – csak a Diplomatikai Levéltárra hivatkoznak az oklevél levéltári számával együtt.

A z e r e d e t. – Az egyes szócikkek – a CsnSz. gyakorlatához hasonlóan – megadják a név eredetének valószínűsíthető magyarázatát, azaz a relációjel (<) után utalnak a családnév előzményére. A családnév-magyarázatokban csak a közvetlen (tulajdonnévi, köznévi) előzményeket tüntettem fel, nem vállalva a többszörös (gördített) etimologizálást (ellentétes véleményre l. FEHÉRTÓI 1994: 436). A személynévi eredetű nevek esetében különbséget tesz az egyházi latinból származó nevek (egyh.) és a világi (vil.), azaz régi magyar közsői eredetű nevek között. A *régi* jelző (r.) arra utal, hogy e nevek előzményei már az Árpád-korban jelen voltak az egyelemű névadásban, és ez alapján joggal feltételezhető, hogy leszármazás útján – hasonlóan az egyházi eredetű nevekhez – átszállhattak az utódokra is.

A névmagyarázatok jelentős részében támaszkodtam a CsnSz. eredményeire, de számos esetben ettől eltérő megoldást kellett keresnem a név motivációjára, például amikor egy név közsői jelentése csak jóval későbbi korokból volt adatolható, vagy ha elfogadhatóbb magyarázatok születhettek a CsnSz. megjelenése óta napvilágot látott névgyűjtemények segítségével (pl. ÁSzt., CsMut.). Anyagomban elsősorban a magyar személynévrendszer elemei szerepelnek, de a teljesség igénye nélkül néhány idegen eredetű név adatait is közlöm a vizsgált területről.

A névadás alapja. – A családnévvizsgálatok legproblematisabb része a névadás alapjának, indítékának a feltárása. Célravezető a felosztásunkat annak figyelembevételével megalkotni, hogy a névadási szituációban mik lehetnek azok a relációk, amelyek szerepet játszhatnak a név megalkotásában. A névadáskor a névadó közösség tevékenysége révén az elnevezettnek a valóság főbb összetevőivel való kapcsolata emelkedik ki. Ez a relációs viszony öt valóságelemhez kapcsolható: 1. az elnevezett *egyéni* tulajdonságjegyei (jele: T); 2. *ember*, *embercsoport* (E); 3. *társadalom* (Ts); 4. *hely* (H); illetve 5. *dolgok*, *események* (D) (vö. N. FODOR 2008: 294–301). Ennek megfelelően az alábbiakban az öt fő alapkategóriákba rendezve mutatom be Északkelet-Magyarország személyneveit.

Természetesen gyakran előfordul, hogy egy adott névhez többféle magyarázat is kapcsolható a névadás alapját, a motivációt illetően. Ezekben az esetekben a szócikkek végén Mm: jelzés után feltüntettem az általam még valószínűnek tartott magyarázatok hivatkozását is, a fenti betűjelek segítségével utalva arra a csoportra, amelyben az etimológiai magyarázat megtalálható lesz (pl. Mm: Ts. = Más motivációs lehetőség a társadalmi relációjú nevek között keresendő).

I. A névadáskor megjelenő egyik gyakori főcsoport az elnevezett e g y é n i a t t r i - b ú t u m a i hoz kapcsolódó neveket tartalmazza (T). Az egyéni sajátosságjegyek közé a külső és a belső tulajdonságok, egy jellemző beszédhiba vagy szavajárás, illetve az életkor tartozik (vö. MIKESY 1947: 45–7; ÖRDÖG 1973: 184–6; KNIEZSA 2003²: 339). Mivel sok esetben nehéz a külső és a belső tulajdonság közötti határvonalat meghúzni, ezért átfogó kategória létrehozására korábban is történtek javaslatok (vö. pl. ÖRDÖG 1973: 172; HAJDÚ 2003: 807).

Jellemző tulajdonságjegy lehet a szavajárás is (pl. *Akar, Aszongya, Bezzeg, Hallgass, Nosza, Talán*; vö. N. FODOR 2002: 70–1). Ennek a példáit is megtaláljuk Északkelet-Magyarország névanyagában (l. pl. *Áldom, Hallja, Igaz, Teremtő*), hasonlóan az életkorra utaló néhány névhez.

Agg – Lelesz 1. [1460–1480]: Michael Ag, jo. (DL. 48185); **Turc 2.** 1478: Georgio Agh, jo. (DL. 70985); **Ajak 3.** [1480–1500]: Andreas Agh, jo. (DL. 83021); [1500–1520]: anndras ag, jo. (DL. 83022). < agg 'nagyon öreg' (TESz.). – L. még **Ág** (E).

Ajakas – Pap 1. [1500–1520]: *ajakaz* kelemen, jo. (DL. 83022). < *ajakas* 'vastag ajakú', esetleg 'nagy állú' (CsnSz.).

Ájas – Terebes 1. 1513: Sigismundo *Ajas*, jo. (DL. 86743). < ? *ájas* ~ *ájos* 'ájjal, azaz bizonyos alakú jeggyel megjegyzett' (CsnSz.).

Alacs – Nagymihály 1. 1450: Georgii *Alach*, jo. (DL. 14314). < rom. *alacs* 'foltos, tarka szőrű' (BAKOS 208, 411).

Áldom – Meggyes 1. 1513: Petro *aldom*, jo. (DL. 86743); **2.** 1523: Michaelae *Aldom*, jo. (DL. 71174). Vsz. szavajárási név, az *áldom az Isten szerkezetből* alakult rövidüléssel.

Apostol – Bacska 1. 1456: Jacobus *Apostal*, jo. (DL. 15063). < *apostol* 'valamely ügynök, tanításnak buzgó hirdetője' (TESz.). A CsnSz. személynévi magyarázata nem fogadható el adathiány miatt (vö. ÁSzt.).

Balog – Olcsva 1. 1440: Georgio *Balo[gh]* (DL. 55201); 1440: Georgio *Balog* (DL. 55194); 1447: Georgio *Balogh*, jo. (DL. 55346); **Pap 2.** 1449: Gregorius *balog*, jo. (DL. 81139) = Halott 1; **Veresmart 3.** [1445–1448]: Mathe *balog* (DL. 81193); 1449: Mateus *balog*, jo. (DL. 81139); **4.** [1521–1526]: Emericus *Balogh* (DL. 26243); 1521: Emericus *balok*, inq. (DL. 82582); **Sámson 5.** [1450–1470]: Georgius *Balogh*, jo. (DL. 56701); **Nábrád 6.** 1451: Georgio *Balogh*, fam., jo. (DL. 55490); 1452: Georgio *Balogh* (DL. 14584); 1459: Georgio *balog* (DL. 55658/a); 1459: Georgio *Balog*, jo. (DL. 55658); **7.** 1452: Johanne *Balogh* (DL. 14584); 1459: Johanne *Balog* (DL. 55658/a); 1459: Johanne *Balog*, jo. (DL. 55658); **Machos 8.** 1459: Paulo *balog*, jo. (DL. 55658/a); **9.** 1459: Matheo *Balog*, jo. (DL. 55658/a); **Újfalú 1. 10.** 1459: Stephano *Balog* (DL. 55650); 1460: Stephano *Balog* (DL. 55673); 1461: Stephano *Balog*, jo. (DL. 55686); **Penyige 11.** 1459: Paulo *Balog*, jo. (DL. 55658/a); **Tét 12.** 1459: Petro *Balog*, jo. (DL. 55650); **Gút, Aba, Körtvélyes 13.** 1470: Dionisius *Balog*, jo. (DL. 17017); **Gyarán 14.** 1477/1757: Alexius *Balog*, jo. (DL. 10008); **Farkasfalva 15.** 1478: Georgius *Balogh* [de eadem farkaffalva], no. (DL. 70985); **Halmi 16.** 1478: Nicolao *Balogy*, jo. (DL. 70985); **Pátroha 17.** [1480–1500]: Thomas *Balogh*, jo. (DL. 83021); **18.** [1500–1520]: anndraz *walag*, jo. (DL. 83022); **Karász 19–20.** 1481: Lucam ac Anthonium *Balog*, fam. ign., jo. (DL. 62348); **21.** 1481: Thomam *Balog*, fam. ign., jo. (DL. 62348); **Feketeardó 22.** 1513: Ambrosio *Balogh*, jo. (DL. 86743); **23.** 1513: Georgio *Balogh*, jo. (DL. 86743); **Szászfalu 24.** 1513: Laurentio *Balogh*, jo. (DL. 86743); **Derecske 25.**

1518: Nicolao *Balog*, fam. ign. (DL. 97664); **Tas 26**. [1521–1526]: Matheus *Balogh*, jo. (DL. 26243); **Szamoszeg 27**. [1521–1526]: Valentinus *Balogh*, jo. (DL. 26243); **Büüd 28**. 1525: Johanne *Balog*, iud. (DL. 62463). < *balog* 'balkezes, suta' / 'rossz, gonosz' (CsnSz., KÁLMÁN 1989⁴: 84). Mm: E.

Bangó – [Semjén] **1**. 1468: Nicolaus *Bango* (DL. 55872); [1468 u.]: Nicolaus *Bango*, jo. (DL. 55872); **2**. [1468 u.]: Johannes *Bango*, jo. (DL. 55872). < ? *bangó* 'ügyefogyott, bamba' (TESz. *banga*).

Bántó – *Gyarmat 1*. 1452: Johanne *Bantho*, jo. (DL. 14584). < *bántó* 'sértő, háborgó' (SZT.).

Bátor – *Döge 1*. [1445–1448]: Simon *bator*, jo. (DL. 81193); 1449: Simon *bator*, jo. (DL. 80968); **2**. [1445–1448]: relictus Pauli *bator*, jo. (DL. 81193); **3**. [1445–1448]: Mikael *bator*, jo. (DL. 81193); 1449: Michael *bator*, jo. (DL. 80968); **4**. [1445–1448]: Dionisius *bator*, jo. (DL. 81193); 1449: Dionisius *bator*, jo. (DL. 80968); **5**. 1449: Valentinus *bator*, jo. (DL. 80968); **6**. 1449: Petrus *bator*, jo. (DL. 80968); **7**. [1521–1526]: Dionisius *Bathor*, jo. (DL. 26243); 1521: Dionisius *Bathor*, jo. (DL. 82582); **8**. [1521–1526]: Paulus *Bathor*, jo. (DL. 26243); **9**. 1521: Stephanus *bathor*, jo. (DL. 82582). < *bátor* 'merész, hős' (TESz.). Mm: E.

Békés – *Kökényesd 1*. 1478: Paulo *Bekes*, jo. (DL. 70985). < *békés* 'békés természetű, nyugodt' (NySz.).

Bízó – *Szatmár 1*. 1475: Symonis *Bÿzo*, cast. (DL. 17730). < *bízó* vsz. 'hívő, vallásos' (CsnSz.).

Bodor – *Geszteréd 1–2*. [1450–1470]: Paulus *Bodor* cum fratribus suis filii condam Thome *Bodor*, jo. (DL. 56701); **3**. [1490–1510]: Thome *Bodor*, jo. (DL. 82989) ?=2.; *Csalános 4*. 1500: Benedictum *Bodor*, jo. (DL. 73536); **5**. 1500: Eliam similiter *Bodor*, jo. (DL. 73536); *Feketearód 6*. 1513: Thoma *Bodor*, jo. (DL. 86743); **7**. 1513: Matheo *Bodor*, jo. (DL. 86743); *Nagyhalász 8*. 1520: Petro *Bodor*, jud. (DL. 62439). < *bodor* 'göndör' (TESz.). Mm: E.

Bodzás – *H. n. 1*. 1467: Thomas *Bozas*, jo. (DL. 45273); *Ajak 2*. [1480–1500]: Johannes *Bazyas*, jo. (DL. 83021); **3**. 1521: Georgius *Bozÿas*, lib. (DL. 82582); *Terebes 4*. 1513: Alberto *Bozas*, jo. (DL. 86743); *Nagyrozsály 5*. [1521–1526]: Johannis *Bozzas*, jo. (DL. 26243); *Kék 6*. [1521–1526]: Petrus *Bozzas*, jo. (DL. 26243). < *bozjás* ~ *bozzás* ~ *bozdzás* 'ittas, becsípett, jókedvű az italtól, részeg' (MTsz., ÚMTsz., CsnSz.), 'dagadt, visszeres, sebes' (MTsz., ÚMTsz.).

Bogár – [Semjén] **1**. 1468: Benedictus *Bogar*, jo. (DL. 55872) = Bolgár 1. < *bogár* 'rovar', nyj. 'légy' (ÚMTsz.). A kn.-i jelentésből vsz. a szemtelenséggel összefüggő tulajdonságnév alakult (MIZSER 2000: 42). Mm: E.

Bogos – *Meggyes 1*. 1523: Valentino *Bogos*, jo. (DL. 71174). < *bog* 'kétoldalt a fül mellett lelógó hajfonat, amelynek a végére csomót kötnek' / 'bütyök' + -s mn.-képző (CsnSz.). Mm: E.

Bojtos – *Csiszér 1*. 1476: Gregorio *Boÿthos*, jo. (DL. 17783). < *bojtos* 'bogos, csomós <hajú>' (TESz. *bojt*).

Bokás – *Lelesz 3*. [1460–1480]: Augustinus *bokas*, jo. (DL. 48185). < *bokás* vsz. 'vas-tag bokájú' (CsnSz.).

Bondor – *Kisvárdá 1*. [1500–1520]: Ladislaus *Bondor*, cust. (DL. 83004). < *bondor* 'göndör <hajú>' (TESz.).

Bonga – Olcsva 1. 1440: Johanne *Bonga*, jo. (DL. 55194); 1440: Johanne *Bonga*, jo. (DL. 55201); 1447: Johanne *Bonga*, jo. (DL. 55346). < *bonga* ~ *banga* vsz. 'ügyefogyott, bamba' (TESz. *banga*, CsnSz. *Banga*). Mm: E.

Borissza – Ártánd 1. 1518: Petro *Borýzja*, jo. (DL. 97664); **2.** 1518: Blasio *Boryzja*, jo. (DL. 97664). < *borissza* 'bort kedvelő' (TESz.).

Bornemissza – Kölse 1. 1475: Johannes *Bornemifza* de kewlche, arb. (DL. 17730); **Kökényesd 2.** 1478: Nicolao *Bornemýzja* de eadem [*Kekenýe[d]*], no. fam. (DL. 70985); **Andaháza 3.** 1479/1757: Ladislaum *Bornemifza*, jo. (DL. 10008); **Karász 4.** 1481: Stephanum *Bornemifza*, fam. ign., jo. (DL. 62348). < *bornemissza* 'borivástól tartózkodó' (CsnSz., EWUng.).

Boros – Litke 1. [1445–1448]: Thomas *boros*, jo. (DL. 81193); **2.** 1449: Johannes *boros*, jo. (DL. 81139); **3.** [1450 k.]: Blasius *boros*, jo. (DL. 82987); **Kisvárdá 4.** [1445–1448]: Thomas *boros*, jo. (DL. 81193); **5.** [1445–1448]: Antonius *boros*, jo. (DL. 81193); 1449: Antonius *boros*, jo. (DL. 81139); [1450 k.]: Anthonium *boros*, jo. (DL. 82987); **Terebes 6.** 1513: Gregorio *Boros*, jo. (DL. 86743); **Tuzsér 7.** [1521–1526]: Johannes *Boros*, jo. (DL. 26243); **Veresmart 8.** 1521: Michael *Boros*, jo. (DL. 82582). < *boros* 'iszákos, italos, itas' (CsnSz.). Mm: E., Ts.

Böjtös – Lelesz 1. [1460–1480]: Martinus *behtes*, jo. (DL. 48185). < *böjtös* 'vsz. so-
kat> böjtölő'. Mm: E.

Bús – Litke 1. [1445–1448]: Jacobus *bws*, jo. (DL. 81193); 1449: Jacobos *gus*, jo. (DL. 81139); A *Bús* olvasat mellett szól a későbbi adat. **2.** [1521–1526]: Sebastianus *Bws*, jo. (DL. 26243); **Szentgyörgy 3.** 1450: Stephanus *bws*, jo. (DL. 81193); **4.** 1450: Paulus *bws*, jo. (DL. 81193); **5.** 1450: Thomas *bws*, jo. (DL. 81193); **Szoboszló 6.** 1451: Franciscus *Bws*, jo. (DL. 14467); **7.** 1451: Johannes *Bws*, jo. (DL. 14467); **Prügy 8.** 1477/1718: Sebastianus *Bws*, jo. (DL. 16955); **Újfalú 2. 9–10.** 1479/1757: Thomam *Bus*, alter Thomam generum eiusdem, jo. (DL. 10008); **11.** 1479/1757: Gregorium *Bus*, jo. (DL. 10008); **Salánk 12.** 1509: Petro *Bws*, jo. (DL. 71106). < *bús* 'szomorú, bánatos, gondterhelt' (NySz., SzT.).

Bűnös – Kálló 1. [1430–1450]: Anthonius *bines* alio nomine Chonthakord, jo. (DL. 56709); [1430–1450]: Anthonius *binos* alio nomine Chonthakord (!), jo. (DL. 56693); **Vállaj 2.** 1500: Johanne *Býnes*, jo. (DL. 73536). < *bűnös* 'vétkes' (NySz.).

Cakó – Nagymihály 1. 1450: *czako* (?), jo. (DL. 14314); **Pányok 2.** 1460/1461: Stephanus *Czako*, jo. (DL. 70910); **Tuzsér 3.** [1500–1520]: *czako* mathe, jo. (DL. 83022); **4.** [1521–1526]: Sigismundus *chako*, jo. (DL. 26243); **Terebes 5.** 1513: Emerico *Chako*, jo. (DL. 86743); 1513: Emerico *czako*, jo. (DL. 86743). < *cakó* 'gólya' (TESz., ÚMTsz.). A névadás alapja valamilyen metaforikus tulajdonság (pl. hosszú láb). Mm: D.

Cövek – Ádám 1. 1518: Ambrosius *chewek*, jo. (DL. 97664). < *cövek* 'cölöp, karó' (TESz.) Vsz. egyenes tartású, keménykötésű férfi megnevezése (vö. CsnSz.).

Cudar – Ónod 1–2. 1415: Benedictus et Jacobus dicti *Zwdar* de Olnod, no. (DL. 96890); **2–3.** 1439/1447: [Sim]on et Jacobus *Zwdar* de Olnod ~ Simonis *Zwdar*, no. (DL. 13327); **3.** [1435–1439]: Symon filius Jacobi *Zwdar* de Olnud, no. (DL. 56710); **4.** [1435–1439]: Johannes *Zwdar* de Olnod, no. (DL. 56710); **Szegegyház 5.** [1450–1470]: *Cwdar* (!), jo. (DL. 56701). < ? *cudar* 'alávaló, hitvány, komisz' (TESz.) A köznévi jelentésre csak későbbi adatok vannak, ezért az egyeztetés bizonytalan.

Császár – Nyíregyház 1. 1446: *Jacobus Chazar*, jo. (DL. 13934); **2.** 1469: *Nicolao Chazar*, pplis, fam. (DL. 55892); **Nagymihály 3.** 1450: *Dominici chazar*, jo. (DL. 14314); **Laskod 4.** [1460–1480]: *Stephani Cafar*, jo. (DL. 56700); **Döge 5.** [1445–1448]: *Cazar*, jo. (DL. 81193); 1449: *cafar*, jo. (DL. 80968); **6.** 1521: *Blasius Chazar*, inq. (DL. 82582); **7.** [1521–1526]: *Ladislai chaffar*, jo. (DL. 26243); **Litke 8.** [1521–1526]: *Blasius chaffar*, inq. (DL. 26243) = Császár 6. **Pátroha 9.** [1521–1526]: *Relicta Valentini chaffar*, jo. (DL. 26243). < *császár* 'valamely birodalom uralkodója' (CsnSz.). Dölyfösségre, hatalmaskodásra utaló metaforikus tulajdonságnév lehet. Mm: E.

Csató – Csatóháza 1. 1478: *Thomas Chatho* [de Chathohaza], no. (DL. 70985); **Nagyrozsály 2.** 1509: *Balthar Chato*, jo. (DL. 71106); **Zajta 3.** 1509: *Blasio Chatho*, jo. (DL. 71106); **Meggyes 4.** 1513: *Anthonio Ch[a]tho*, jo. (DL. 86743). < *csató* 'olyan személy, akinek a lába térdnél befelé görbül' (Ok!Sz., ÚMTsz.). A CsnSz. szn.-i eredeztetése adatok híján nem fogadható el.

Csintal – Meggyes 1. 1523: *Blasio Chÿnthal*, jo. (DL. 71174). < ? **csintal* 'csintalan' (CsnSz.). Feltehetően tollhiba a *Csintalan* név helyett (vö. *Csintalan*), vagy a *-talan* képző archaikusabb *-tal* változatával alakult.

Csintalan – Meggyes 1. 1523: *Ladislaio chÿnthalan*, jo. (DL. 71174). < *csintalan* rendetlen, vásott, nyugtalan' (NySz.), 'rakoncátlan, féktelen' (SzT.).

Csipa – Szentgyörgy 1. [1445–1448]: *Franciscus cyupa*, jo. (DL. 81193), 1450: *Franciscus cyupa*, jo. (DL. 81193). < *csipa* ~ *csopa* 'a szem sárgás váladék' (TESz.). A szó eredetileg veláris magánhangzót tartalmazott, az első szótag *i*-je elhasonulás eredménye (TESz.).

Csókás – Alsókegye 1. 1446: *Michael chokas*, jo. (DL. 13934). < *csókás* vsz. 'világos szivárványhártyájú' (SzT.) v. 'kancsal' (ÚMTsz.). Mm: Ts, D.

Csonka – Felsőkegye 1. 1446: *Georgius Chonka*, jo. (DL. 13934); **Lelesz 2.** [1460–1480]: *Mathe chonka*, jo. (DL. 48185); **Andaháza 3.** 1463: *Georgio Chonka*, jo. (DL. 15882); 1479/1757: *Georgium Choncha*, jo. (DL. 10008); **4.** 1463: *Elia similiter Chonka*, jo. (DL. 15882); **5.** 1479/1757: *Stephanum Choncha*, jo. (DL. 10008); **6.** 1479/1757: *Andream Choncha*, jo. (DL. 10008); **[Semjén] 7.** 1468: *Vrbanus chonka*, jo. (DL. 55872); **Ajak 8.** [1500–1520]: *ÿanus czonka*, jo. (DL. 83022); 1521: *Joannes Chonka*, jo. (DL. 82582); **9.** [1500–1520]: *alwyrnt czonka*, jo. (DL. 83022); **Veréce 10.** 1513: *Johanne chonka*, jo. (DL. 86743); **11.** 1513: *Mathia chonka*, jo. (DL. 86743); **Meggyes 12.** 1513: *Stephano Chonka*, jo. (DL. 86743); 1513: *Stephano chonka*, jo. (DL. 86743); **13.** 1513: *Martino Chonka*, jo. (DL. 86743); **Gégény 14.** [1521–1526]: *Ladislaus chonka*, jo. (DL. 26243). < *csonka* 'csonka kezű/lábú' (TESz.). Vsz. könnyező, váladékkozó szemű ember elnevezése.

Csontfűl – Lelesz 1. [1460–1480]: *Andreas Chonthfil*, jo. (DL. 48185). < ? *csontfűl* 'kemény fűlű'. Mm: E.

Csontos – Bélték 1. [1430–1450]: *Benedictus chontus*, jo. (DL. 56693); **Lök 2.** 1488: *Gregorium chonthos*, jo. (DL. 62365); **Feketeardó 3.** 1513: *Michaele chonthos*, jo. (DL. 86743). < *csontos* 'erős csontozatú, erős' (CsnSz.).

Csorba – Ártánd 1. 1518: *Albertus chorba*, jo. (DL. 97664); **2.** 1518: *Benedicto chorba*, jo. (DL. 97664); **Meggyes 3.** 1523: *Emerico chorba*, jo. (DL. 71174); **4.** 1523: *Valentino chorba*, jo. (DL. 71174). < *csorba* 'hiányos fogú, foghíjas' (TESz.).

Csöcs ? – Kiszvárd 1. [1445–1448]: *Albertus cuch* (!), jo. (DL. 81193); 1449: *Albertus chench* [ɔ: cheuch], jo. (DL. 81139). < ? *csecs* ~ *csöcs* 'női emlő' (TESz. *csecs*).

(A *cuch* adat első msh.-jának minőségére l. *cepan*, *fewc*, *keckes*. Mindkét névadat közös mgh.-értéke csak labiális lehet. A TESz. feltételelesen ide sorol egy 1199-ből fennmaradt *Cuch* szn.-et.) Talán testi rendellenességre utaló név férfiaknál.

Csöcsös – Krassó 1. 1523: Ambrosio *Chewchews* (!), jo. (DL. 71174). < *csecses* ~ *csöcsös* 'emlős, melles'. (A CsnSz. az adatot a *Csécses* címszó alá sorolja, a névelőzményt pedig a 'himlőhelyes' jelentéshez köti, de a labiális változat ezt a magyarázatot nem támogatja.) Talán testi rendellenességre utaló név férfiaknál.

Csula – Alsógerce 1. 1450: Laurencius *Chwla*, jo. (DL. 70896). < *csula* 'kajla, lógó fülű' (TESz.). A magyarázatot gyengíti a köznévi jelenítésének kései adatolása.

Csuta – Pátroha 1. [1480–1500]: Barnabas *Chwtha*, jo. (DL. 83021); **Tagy 2.** 1500: Anthonio *Chwtha*, jo. (DL. 73536); **Kisvárdá 3.** 1521: Petrus *Chwtha*, jo. (DL. 82582); **4.** 1521: Bartholomeus *Chwtha*, jo. (DL. 82582); **Ajak 5.** [1521–1526]: Elie *chwtha*, jo. (DL. 26243). < *csuta* 'csutka, torzsa, kocsány, növény szára' (TESz.) v. 'ki nem fejlődött satnya növény'. A CsnSz. szerint valamilyen testi tulajdonság (pl. alacsony termet) metaforikus megjelölése. Mm: E.

Csúz – Tunyog, Györgyteleke és Nagykecő 1. 1452: altero Martino *Chws* (!), jo. (DL. 55498); **2.** 1452: Demetrio *Chws*, jo. (DL. 55498). < vsz. *csúz* ~ *csúsz* 'reuma, köszvény, orbánc' betegségnev (CsnSz.). Mm: E.

Csüd – Tas 1. 1439/1447: Clemens *Chyd*, jo. (DL. 13327); **2.** 1439/1447: Johannem *Chygh*, jo. (DL. 13327), **3.** [1521–1526]: Martini *chwd*, jo. (DL. 26243); **Szanizló 4.** 1476/1478: Fabianum *Chwd*, jo. (DL. 17896). < *csüd* 'bokacsont' (XVI. sz.) (TESz.). Rendellenes bokájú személy neve. Mm: E.

Csüdös – 1. Újfalú 1. 1461: Stephano *Chwdws*, jo. (DL. 55686); 1460: Stephano *Chwdews*, jo. (DL. 55673). < *csüdös* 'rendellenesen növvő bokacsontú <személy>' (XVI. sz.) (TESz. *csüd*).

Csülök – Kisrozály 1. 1509: Paulo *Chwllewk*, jo. (DL. 71106); < *csülök* 'a láb része'. Talán csontos lábú személy elnevezése.

Darabos – Tekeháza 1. 1513: Blasio *darabos*, jo. (DL. 86743). < *darabos* ~ *darabas* 'goromba, durva, zord', esetleg 'jól megtermett, derék' (CsnSz.).

Délceg – H. n. 1. 1467: Blasius *delchegh*, jo. (DL. 45273); **Vasvári 2.** 1500: Johanne *delcheg*, jo. (DL. 73536); **3.** 1500: Matheo *delcheg*, jo. (DL. 73536); **Dománhida 4.** 1500: Nicolao *delcheg*, jo. (DL. 73536). < *délceg* 'szilaj, féktelen, makacs' (TESz.).

Deszpot – Hn. 1. 1467: Clemens [*D*] *ezpoth*, jo. (DL. 45273). < *deszpot* ~ *despot* 'fejedelem' (CsnSz.). Talán uralkodni vágyó, hatalmaskodó személy metaforikus elnevezése.

Dicső – Kisvárdá [1521–1526]: Relicta *dýzene* (!) 'Dicsőné', jo. (DL. 26243). < *dicső* 'dicsőséges' (NySz.). A név olvasata bizonytalan, de a magyarázatot támogatja a *Dicső* név későbbi gyakorisága ezen a vidéken.

Dolgos – Szabolcs vm. 1. 1513: Nicolao *dolgos* de Barýlowýth, fam., no. (DL. 86743). < *dolgos* 'szorgalmas, dologkedvelő, munkaszerető' (CsnSz.). Mm: Ts.

Dorgó – Lelesz 1. [1460–1480]: Benedictus *dorgo*, jo. (DL. 48185); [1460–1480]: Benedictus *dorgo*, jo. (DL. 48185). < ? *dorgó* 'dörgő hangon, indulatosan beszélő' (CsnSz., vö. még TESz. *durrog*).

Drága – 2. Újfalú 2. 1463: Michaele *draga*, jo. (DL. 15882). < *drága* 'nagyon kedves, szeretett' (TESz.). Mm: E.

Éh – Kisvárdá 1. 1521: Martinus *Eh* (!), jo. (DL. 82582). < *éh* 'éhes, éhező' (TESz.).

Éhes – Kisvárdai 1. [1450 k.]: Stephanus *ehes*, jo. (DL. 82987). < *éhes* 'éhező' (TESz. *éh*).

Éles – Hatház 1. 1451: Johannes *Eles*, jo. (DL. 14467); **Tunyog, Györgyteleke és Nagykecő 2.** 1452: Blasio *Eles*, jo. (DL. 55498); **3.** 1452: Michael similiter *Eles*, jo. (DL. 55498); **4–5.** 1452: Gregorio, Johanne similiter *Eles*, jo. (DL. 55498); **Lelesz 6.** [1460–1480]: Johannes *Eles*, jo. (DL. 48185); **7.** [1460–1480]: Anthonyus *Eles*, jo. (DL. 48185). < *éles* 'eszes' (NySz.).

Erős – Kálló 1. 1446: Matheo *Eros*, jo. (DL. 55520); **Újfalui 2.** 1459: Georgio *Er[ee?]*s, jo. (DL. 55650); **Hosszúmacs 3.** 1451: Stephanus *Erws* (?), jo. (DL. 14467). < *erős* 'nagy erejű, izmos, életerős, tetterős, erélyes, hatalmas' (CsnSz.).

Fakó – Szabolcs vm. 1. [1435–1439]: Thomas *fako* de Bolth, no. (DL. 56710). < *fakó* 'fénytelen, szürkés színű, jellegtelen <bőrű, hajú>' (CsnSz.).

Fejér – Gyarmat 1. 1452: Vallentino *Feyér*, jo. (DL. 14584); 1459: Valentino *fejér*, jo. (DL. 55658/a); 1459: Valentino *fejér*, jo. (DL. 55658); **[Semjén] 2.** 1468: Michael *fejээр*, jo. (DL. 55872); [1468 u.]: Michael *fejér*, jo. (DL. 55872); **Szaniszló 3.** 1500: Alberto *feyer*, jo. (DL. 73536); **4.** 1500: Gregorio *fejér*, jo. (DL. 73536); **Dománhida 5.** 1500: Valentino *fejér*, jo. (DL. 73536); **Kisvárdai 6.** [1500–1520]: Valentino *fejér* ~ *fjér*, cust. (DL. 83004); **Méhtelek 7.** 1509: Benedicto *Fejër*, jo. (DL. 71106); **8.** 1509: Sebastiano *Fejër*, jo. (DL. 71106); **Szőlős 11.** 1513: Georgio *feyer*, jo. (DL. 86743); **Terebes 12.** 1513: Clemente *feyr*, jo. (DL. 86743); **13.** 1513: Stephano *feyr*, jo. (DL. 86743); **Veréce 14.** 1513: Andrea *feyr*, jo. (DL. 86743); **Királyháza 15.** 1513: Stephano *feyr*, jo. (DL. 86743); **Magyarveresmart 16.** 1513: Erasmo *feyr*, jo. (DL. 86743); **Meggyes 17.** 1513: Stephano *fejër*, jo. (DL. 86743); 1523: Stephano *fejër*, jo. (DL. 71174); **Uglya 18.** 1513: Nicolaus *feyr* de vglya, hr. (DL. 86743); **Pátroha 19.** 1521: Albertus *fejér*, jo. (DL. 82582). < *fejír* ~ *fejér* ~ *fehér* 'hószínű, világos bőrű / hajú' (TESz., CsnSz. *Fehér*).

Fejes – Szamosszeg 1. 1415: Petro *Feyes*, jo. (DL. 96890); **Olcsva 2.** 1440: Valentino *feyes*, jo. (DL. 55194); 1440: Vallentino *ffejyes*, jo. (DL. 55201); 1447: Va[lentinus] *feyes*, jo. (DL. 55346); **Litke 3.** 1449: Anthonius *feies*, jo. (DL. 80968); **Fülöp 4.** [1430–1450]: Benedictus *Feyes*, jo. (DL. 56693); **Hn. 5.** 1459: Alberto *fejyes*, off. (DL. 55658/a); **Sásvár 6.** 1513: Anthonio *feyes*, jo. (DL. 86743). < *fejes* 'nagyfejű' (NySz.).

Fekete – Ramocsaháza 1. 1430: Georgium filium Johannis *Fekethe* de Ramochahaza, no. (DL. 80289); 1430: Georgium filium Johannis *Fekethe* de Ramochahaza, no. (DL. 80289); **Tas 2.** 1439/1447: Emericum *fekethw*, jo. (DL. 13327); **Olcsva 3.** 1440: Benedicto *fekethe*, jo. (DL. 55194); 1440: Benedicto *ffekethew*, jo. (DL. 55201); 1447: [Benedicto] *fekete*, jo. (DL. 55346); **Kiszsadány 4.** 1446: Dyonysius *fekethe*, jo. (DL. 13934); **Litke 5.** [1445–1448]: Anthonius *fekete*, jo. (DL. 81193); **6.** 1449: relicta Jacobi *fechete*, jo. (DL. 81139); [1450 k.]: Relicta Jacobi *fekethe*, jo. (DL. 82987) ?= [1445–1448]: relicta Alberti *nigri*, jo. (DL. 81193); **Gyula 7.** 1450: Jacobus *fekethe*, jo. (DL. 70896); **Veréce 8.** 1450: Benedictus *Fekethe* ~ *fekethew*, jo. (DL. 70896); **Szegegyház 9.** [1450–1470]: Ladislaus *feketew*, jo. (DL. 56701); **Hosszúmacs 10.** 1451: Gallus *fekethe*, jo. (DL. 14467); **11.** 1451: Petrum similiter *fekethew*, jo. (DL. 14467); **12.** 1451: Gregorius *fekethew*, jo. (DL. 14467); **Tunyog, Györgyteleke és Nagykecő 13.** 1452: Andrea *fekethew*, jo. (DL. 55498); **Gyarmat 14.** 1459: Mathýws filio Alberti *fekethe*, jo. (DL. 55658/a); 1459: Mathia filio *Alberti feke* (!), jo. (DL. 55658); **Kérsenjén 15.** [1460–1480]: Relicte Johannis *Fekethe*, jo. (DL. 56695); **16.** [1460–1480]: Blasii *fechete*, jo. (DL. 56700); **Semjén 17.** 1462: Johanne *fekethew*, jo. (DL. 55719); 1462/1469: Johanne *fekethe* ~ *fekethew*, jo. (DL. 55899); **[Semjén] 18.** 1468: Relicta Ladislai

Fekethe, jo. (DL. 55872); [1468 u.]: Relicta Ladizlai *fekethe*, jo. (DL. 55872); **19.** 1468: Benedictus *fekethe*, jo. (DL. 55872); [1468 u.]: Benedictus *fekethee*, jo. (DL. 55872); **Szattmár 20.** 1462: Michael *fekethe*, no. (DL. 55719); **Tyukod?** 1462/1469: Michael *fekethe* [de Thywkud?], no. (DL. 55899); **H. n. 21.** 1467: Stephanus *fekethe*, jo. (DL. 45273); **H. n. 22.** 1467: Dyonisius *fekethe*, jo. (DL. 45273); **H. n. 23.** 1467: relictá Johannis *fekethe*, jo. (DL. 45273); **Nyíregyház 24.** 1469: Emerico *fekethe*, pplis, fam. (DL. 55892); **Kelecsény 25.** 1476: Blasio *fekethew*, jo. (DL. 17783); **Csiszér 26.** 1476: Alberto *fekethew*, jo. (DL. 17783); **Halmi 27.** 1478: Petro *fekethe*, jo. (DL. 70985); **Krasznaterebes 28.** 1500: Michaele *fekethee*, jo. (DL. 73536); **Tas 29.** [1500–1520]: temeter (!) *fekete*, jo. (DL. 83022); **30.** [1500–1520]: *fekete* peterny, jo. (DL. 83022); **Alsósárod 31.** 1509: Johanne *Fekethe*, jo. (DL. 71106); **Zajta 32.** 1509: Benedicto *Fekethe*, jo. (DL. 71106); **Lázár 33.** [1510–1526]: Gregorius *fekethe*, inq. (DL. 97783); **Szászfalu 34.** 1513: Johanne *fekethe*, jo. (DL. 86743); **Terebes 35.** 1513: Stephano *fekethe*, jo. (DL. 86743); **Felsősongva 36.** 1513: Johanne *fekethe*, jo. (DL. 86743); **Meggyes 37.** 1513: Paulo *fekethe*, jo. (DL. 86743); **Szentmárton 38.** 1513: et Alberto *fekethe*, jo. (DL. 86743); **Ádám 39.** 1518: Michael *fekethe*, jo. (DL. 97664); **Ádám 40.** 1518: Paulus *fekethe*, jo. (DL. 97664); **Ádám 41.** 1518: Andrea *fekethe*, jo. (DL. 97664); **Pátroha 42.** 1521: Joannes *fekethe*, jo. (DL. 82582); **Jánk 43.** 1521: Joannes *fekethe*, jo. (DL. 82582); **Kék 44.** [1521–1526]: Elie *fekethe*, jo. (DL. 26243). < *fekete* 'fekete hajú' v. 'sötét bőrű' (CsnSz.).

Félszemű – [**Kisvárdá**] **1.** [1450 k.]: Andree *felfemw*, jo. (DL. 82987); **Turc 2.** 1478: Petro *Felzemj*, jo. (DL. 70985). < *félszemű* 'fél szemére vak' (NySz., SzT.).

Fényes – **Kálló 1.** [1430–1450]: Johannes *fjnes*, jo. (DL. 56709). < *fjnyes* ~ *fényes* 'díszes ruhát viselő' (NySz., KÁLMÁN 1989⁴: 85).

Finta – **Lelesz 1.** [1460–1480]: Petrus *finta*, jo. (DL. 48185); **Salánk 2.** 1509: Johanne *Fyntha*, jo. (DL. 71106); **3.** 1509: Blasio *Fyntha*, jo. (DL. 71106); **4.** 1509: Michaele *Fyntha*, jo. (DL. 71106). < *finta* 'fitos orrú' (TESz.). Mm: E.

Fitos – **Szőlős 1.** 1513: Bernaldo *fythos*, jo. (DL. 86743). < *fitos* 'pisze orrú' (CsnSz.).

(Folytatjuk.)

N. FODOR JÁNOS